

Recensies

Abraham Kuyper, politiek dienaar van God

Abraham Kuyper. Een biografie

Jeroen Koch

Boom, Amsterdam; 2006; 672 pp.;

ISBN 9085062489; € 39,90

Als theoloog, predikant, kerkhistoricus, kerkreformator, cultuurfilosoof, journalist, universiteitsstichter, internationaal politicus, partijoprichter, sociaal hervormer, ideoloog en politiek commentator was Abraham Kuyper (1837-1920) een uniek figuur in de Nederlandse geschiedenis. De indrukwekkende en invloedrijke loopbaan van de gereformeerde Kuyper heeft de afgelopen decennia een stroom van publicaties opgeleverd. Het heeft echter bijna zeventig jaar geduurd – de meest complete levensbeschrijving van Kuyper dateert uit 1938¹ – voordat er een nieuwe biografie van ‘Abraham de Geweldige’ verscheen. Dat er een grote behoefte bestond aan een moderne Kuyperbiografie moge, gezien zijn invloed en betekenis op velerlei gebied, duidelijk zijn. Maar wie in Jeroen Kochs, *Abraham Kuyper. Een biografie* een compleet overzicht van Kuypers leven verwacht komt bedrogen uit. Hoewel de omvang van het boek, met een kleine 700 pagina’s een opvallende verschijning, misschien anders doet vermoeden, gaat dit werk aan vele aspecten van het leven van duizendpoot Kuyper voorbij.

Koch heeft zijn onderzoeksterrein heel bewust ingeperkt. Allereerst heeft de Utrechtse historicus, die naam maakte als ideeënhistoricus met studies over de Duitse geschiedkundige Golo Mann en de Amerikaanse literatuurcriticus Lionel Trilling, gekozen voor een ‘intellectueel-politieke biografie’. Met deze aanpak wenst hij Kuypers ideeën begrijpelijk te maken door die in zijn leven en tijd te plaatsen. Hij sluit daarmee aan bij een nog vrij recente traditie, waarvan de biografie van Thorbecke van de hand van Jan Drentje uit 2004 een voorbeeld is.² Kochs vuistdikke werk bevat daarmee geen levensverhaal in de strikte zin. Kuypers denkbeelden en activiteiten op kerkelijk, politiek en wetenschappelijk terrein staan hier centraal en worden met elkaar verbonden. In de elf hoofdstukken die het boek rijk is voert de auteur de lezer chronologisch langs de ontwikkelingen

---

¹ P. Kasteel, *Abraham Kuyper* (Kampen 1938).

² Jan Drentje, *Thorbecke, een filosoof in de politiek* (Amsterdam 2004).

op deze, voor Kuiper onlosmakelijke terreinen, die voortgestuwd werden door – het mag niemand verbazen – Kuipers calvinistische overtuiging en zijn streven naar de herkerstening van de Nederlandse samenleving. Om die reden diende de kerk hervormd en de politiek op christelijk beginsel geënt te worden. Het is dit streven van Kuiper dat de rode draad door de hoofdstukken vormt.

Het boek begint dan ook met Kuipers ‘wedergeboorte’, zijn bekering tot de calvinistische orthodoxie, volgens Koch de sleutel tot begrip van de bovenmatig ambitieuze Kuiper. Het was Kuipers opdracht, een opdracht rechtstreeks van God, Nederland terug te voeren naar het ‘geloof der vaders’. In de chronologisch opvolgende hoofdstukken staan afwisselend Kuipers kerkelijke ontwikkelingen en politieke daden centraal. Zo lezen we over Kuipers rol in het conflict in de Amsterdamse hervormde kerk (hoofdstuk 2), Kuiper als voorloper in de antirevolutionaire beweging (hoofdstuk 3 en 4), zijn rol in de scheuring binnen de Nederlandse Hervormde Kerk tussen de synodale en de gereformeerde factie (hoofdstuk 5), zijn leiderschap over het gereformeerde en antirevolutionaire volksdeel (hoofdstuk 6), de discussie rondom de uitwerking van de partijkoers in de jaren 1880-1890 tussen Kuiper en De Savorin Lohman, de politieke erfgenamen van Groen van Prinsterer (hoofdstuk 7), Kuipers theologie (hoofdstuk 8), de apotheose van zijn politieke carrière, zijn premierschap van 1901 tot 1905 (hoofdstuk 9), en de periode na zijn ministerschap (hoofdstuk 11). Koch laat in de hoofdstukken op meeslepende en overtuigende wijze zien dat Kuiper, met zijn strijdbare karakter, op alle terreinen scherpe tegenstellingen aanbracht. Dit leverde hem niet alleen een keur aan tegenstanders op, maar leidde tevens tot een sterke politisering van de Nederlandse samenleving. Hoofdstuk 10 over Kuipers reis rond de Middellandse zee, gebaseerd op het tweedelige reisverslag *Om de oude wereldzee*, is bij dit alles een enigszins vreemde eend in de bijt.

Niet alleen thematisch, ook qua bronnenmateriaal heeft Koch een inperking willen bereiken. Het gaat hier om een ‘samenvattende biografie’, een reconstructie van Kuipers ideeën, die grotendeels leunt op de grote hoeveelheid eerder verschenen deelstudies. Het immense Kuiperarchief heeft Koch bewust, vanwege de uitgebreidheid, slechts spaarzaam geraadpleegd. Gevolg van deze keuze voor een samenvattende levensbeschrijving is dat men zelden iets nieuws leest. Tot een nieuwe visie op Kuiper komt het niet. Ook de niet eerder gepubliceerde briefwisseling tussen Kuiper en de andere protestantse voorman De Savorin Lohman

waarover de auteur beschikte leverde niets wezenlijk nieuws op. Koch lijkt echter zó verheugt van deze nieuwe bron gebruik te kunnen maken, dat hij de lezer met overmatig lange citaten opzadelt, waarvan de waarde voor het betoog niet altijd evident is. Hetzelfde geldt, in mindere mate, voor de aangehaalde briefwisseling tussen Kuyper en zijn politieke mentor Groen van Prinsterer en tussen Kuyper en de geestverwante politicus Idenburg. Hoewel de auteur dus iets té enthousiast citeert uit deze briefwisselingen, bieden ze wel een interessante kijk op Kuypers persoonlijkheid. Een persoon van formaat, maar toch vooral een drammer, een egoïst, een ruziemaker en een manipulator. Het wordt de lezer al snel duidelijk dat Koch weinig sympathie weet op te brengen voor de ongevoelige en harde Kuyper. De auteur spreekt sarcastisch over Kuypers ‘religieuze tobberijen’, ‘grenzeloze morele zelfverheffing’, het ‘Heidelbergse gesomber’ en ‘met rituele ootmoed omzwachtelde arrogantie’. Hoewel Koch duidelijk maakt dat Kuypers geloof serieus genomen moet worden, doet zijn woordkeuze soms anders vermoeden – zo spreekt de auteur over de gereformeerde zuil als ‘het levensbeschouwelijke ideologisch getto’ en ‘de circustent van de verzuiling’. Deze zichtbaarheid van de auteur in het boek maakt de zo nu en dan toch taaie onderwerpen echter leesbaarder en zijn woordkeuze is hier en daar zelfs vermakelijk.

De nieuwe biografie van Abraham Kuyper is een leesbaar en toegankelijk boek geworden. Het biedt een breed, begrijpelijk en onthullend beeld van de complexe persoon Kuyper. Als ideeënhistorische studie en samenvattende introductie is zij dan ook goed geslaagd.

Koen van Wijk